

Psychological Studies

Faculty of Education and Psychology, Al-Zahra University

Vol.3, No.2, Summer 2007

pp. 49 – 64

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۸۶/۰۲/۰۸

تاریخ بررسی مقاله: ۱۳۸۵/۰۳/۲۱

مطالعات روان‌شناختی

دانشکده‌ی علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه الزهرا

دوره‌ی ۳، شماره ۲، تابستان ۱۳۸۶

صص. ۴۹ – ۶۴

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۸۵/۰۳/۰۹

The comparison of depression, social loneliness and family relation between high school girl student (Internet users and nonusers) in Tehran

Mahsima Pourshahriari, Ph.D.

Al-Zahra University

spourshahriari@hotmail.com

مقایسه‌ی افسردگی، انزوای اجتماعی و ارتباطات خانوادگی دانش‌آموزان دختر کاربر و غیر کاربر اینترنتی دبیرستان‌های تهران

دکتر مه‌سیما پورشهریاری

استادیار دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی

Abstract

Many researches, educational experts and social critics have been discussing that internet is changing the life of the people but are debating on positive and negative aspects.

The goal of this research was to study this impact of internet on depression, social loneliness and family relation of female high school students in Tehran.

The family relation questionnaire, children depression Inventory (CDI) and UCLA Loneliness Scale have been used to obtain the data.

The research was done in two stages. The 227 subjects were selected on the base of cluster random sampling (115 internet users, 112 non internet users).

The results of " t " showed that there were no significant difference in three variables between two groups .For the second stage according to the obtained data , 25 users(average 10 hours or more), and 25 non users were selected.

The finding showed that there were significant differences between two groups in all three ariables .

Key words: internet users, depression, social loneliness , family relation, adolescents.

چکیده:

بسیاری از محققین، متخصصین آموزشی و منتقدین اجتماعی این مسئله را مطرح می‌کنند که اینترنت، زندگی افراد را تغییر می‌دهد، اما در چگونگی این تغییر و مثبت و منفی بودن آن اختلاف نظر دارند.

هدف این مطالعه این است که به مقایسه‌ی افسردگی، انزوای اجتماعی و ارتباطات خانوادگی نوجوانان دختر کاربر و غیر کاربر اینترنتی در دبیرستان‌های شهر تهران بپردازد. از پرسش‌نامه‌ی ارتباطات خانوادگی، آزمون افسردگی CDI و مقیاس انزوای اجتماعی UCLA جهت جمع‌آوری اطلاعات استفاده شد. تحقیق در دو مرحله صورت گرفت. در مرحله‌ی اول، داده‌های مطالعه در پی نمونه‌گیری خوشه‌ای تصادفی مرکب از ۲۲۷ دانش‌آموز دختر دبیرستانی (۱۱۵ کاربر و ۱۱۲ غیر کاربر اینترنتی) به دست آمد. نتایج حاصل از آزمون « t » و همچنین تحلیل واریانس نشان داد که بین گروه کاربران و غیر کاربران در سه متغیر افسردگی، انزوای اجتماعی و ارتباطات خانوادگی، تفاوت معناداری وجود ندارد.

در مرحله‌ی دوم با توجه به نتایج موجود از میان کاربران اینترنتی (میانگین ۱۰ ساعت یا بیشتر)، ۲۵ دانش‌آموز به روش تصادفی انتخاب شده و با ۲۵ دانش‌آموز غیر کاربر در سه متغیر ذکر شده مورد مقایسه قرار گرفتند. نتایج آزمون « t » نشانگر تفاوت معنادار بین دو گروه در هر سه متغیر بود.

کلید واژه‌ها: کاربر اینترنت، افسردگی، انزوای اجتماعی، روابط خانوادگی، نوجوانان.

مقدمه:

استفاده از تکنولوژی در مدارس پیشرفت چشمگیری در مهارت دانش‌آموزان و فهم جهانی آنها به وجود آورده است. جوامع امروزه که استفاده از کامپیوتر در آنها رو به فزونی گذاشته است دانش‌آموزان را وادار کرده که برای کسب توانایی لازم جهت ورود به این جو تکنولوژیکی به تحصیل دانش و مهارت‌های لازم در این زمینه بپردازند.

از آن جا که برقراری ارتباط، اصلی‌ترین دلیل استفاده‌ی کاربران از اینترنت می‌باشد، پس باید انتظار داشته باشیم که اینترنت تأثیر خوبی بر آنها داشته باشد. اما افزایش آمارهای مربوط به اعتیادهای روان‌شناختی به اینترنت همراه با تأثیرات منفی که می‌تواند بر کارکرد اجتماعی اشخاص داشته باشد تأثیرات مثبت این جنبش عظیم تکنولوژیکی را زیر سؤال برده است. محققین متعددی به این نتیجه رسیده‌اند که ارتباطات کامپیوتری و اینترنت می‌تواند منجر به بحران بین والدین و نوجوانان، بحران در چگونگی استفاده، تنظیم برنامه، محتویات آنچه که دیده می‌شود و شکافی که بین انتظارات ایجاد می‌شود، بشود. (یانگ^۱ و راجرز ۱۹۹۸ کرات و سایرین^۲ ۱۹۹۸)

این کارشناسان معتقدند که نوجوانانی که به استفاده‌ی افراطی از اینترنت می‌پردازند پس از مدتی ارتباط خود را با جهان واقعی قطع نموده و دچار انزوا می‌شوند. محققین دیگر ادعا دارند که نوجوانان از طریق ارتباطات اینترنتی فرصت‌های زیادی جهت تعامل با اشخاص گوناگون داشته و بدین وسیله به آنها این آزادی داده می‌شود که صراحت افکار خود را با همسالان خویش ابراز دارند، بدون این که برای آنچه هستند مورد انتقاد قرار بگیرند. این وسیله‌ی جدید، فعالیت‌های مشارکتی را در بین نوجوانان افزایش داده، عامل ایجاد نظرات مشترک و در کل، انگیزه‌ای جهت انجام فعالیت‌های آموزشی با همسالان می‌شود (بنجامین، ۱۹۹۹).

همان گونه که بیان شد، مطالعات متعدد، پاسخ‌های یکسانی بر اثر استفاده از اینترنت در کاهش یا افزایش روابط خانوادگی، افسردگی، و انزوای اجتماعی نداشته است. از سوی زمانی را که فرد با اینترنت صرف می‌کند، اگر با خانواده و همسالان بگذراند در رشد اجتماعی او تأثیر فراوان دارد، اما اگر همین زمان را صرف دیدن تلویزیون و یا در خود فرورفتن نماید استفاده و یا عدم استفاده از اینترنت تغییری در روابط اجتماعی او نخواهد داشت.

ایران، بدون شک در آستانه‌ی درهای ورودی جامعه‌ی اطلاعاتی جهانی است که نه خیلی دور به این وضعیت جدید تن خواهد داد. این مسئله را می‌شود از آمار رو به رشد استفاده از اینترنت دریافت. آمارهای موجود (یاس نو، شماره ۱۷۳)، بیان می‌دارند که بیش از هفت میلیون

1- Young & Rogers

2- Kraut & others

نفر در جامعه‌ی ایران می‌توانند از کامپیوتر استفاده کنند که بخش عمده‌ای از این افراد، نوجوانان و جوانان می‌باشند. در حال حاضر نزدیک به سه میلیون کاربر ایرانی از طریق اینترنت به فضای نامحدود عرضه و مصرف اطلاعات دسترسی دارند که هر لحظه در حال افزایش است. تعداد زیاد استفاده کنندگان از اینترنت و تأثیرات گسترده‌ای که اینترنت بر حوزه‌های مختلف فرهنگی و اجتماعی دارد دلیل اصلی برای پرداخت به این پژوهش است تا بهتر بتوان اثرات این پدیده جدید را شناسایی و در صورت امکان به مقابله با آن پرداخت.

بدون شک گسترش اینترنت در بین نسل امروز از شتابی بی‌سابقه برخوردار بوده است. هیچ رسانه‌ی دیگری بیش از این قادر نبوده است در چنین مدت کوتاهی تحولی چنین عظیم در زمینه‌های اجتماعی ایجاد کند و جامعه را بدین گونه زیر نفوذ خود بیاورد و اما معنای این تغییرات در حال حاضر زیر سؤال است. بعضی این تغییرات را مثبت و گروهی آن را سیلی خانمان سوز تلقی می‌کنند، که به زودی همگی را خواسته و ناخواسته با خود خواهد برد. در واقع این گونه می‌توان بیان نمود که اینترنت یک فرصت است که اگر با آموزش لازم از آن استفاده نشود، به یک تهدید تبدیل خواهد شد (اورنگ ۱۳۸۳).

تحقیقات دانشگاهی زیادی در مورد تأثیرات اینترنت با توجه به سن، جنسیت، نژاد و سبک زندگی افراد انجام شده که همگی نتایج تقریباً یکسانی را در برداشته‌اند.

بنجامین (۱۹۹۹) در تحقیق خود دریافته که اینترنت برای بسیاری مهم‌ترین مکان برای معاشرت با دیگران است. زیرا بدون این که افراد همدیگر را ببینند و یا تلاش زیادی انجام دهند می‌توانند افرادی با علایق مشترک در آن پیدا کنند. چه اینترنت تعاملات اجتماعی را کاهش و چه افزایش دهد به هر حال تأثیرات زیادی بر جامعه و بهزیستی (سلامت) اشخاص خواهد داشت. پوتنام^۱ (۱۹۹۵) در مقاله‌ای به کاهش شدید تعاملات شهری و کارهای دسته جمعی در ایالات متحده در ۳۵ سال گذشته اشاره کرده است. اشتغال با اینترنت سبب می‌شود که افراد کمتر به کلیسا رفته، کمتر با همسایگان خود در مورد مسائل مملکتی صحبت کنند. کمتر به عضویت داوطلبانه‌ی سازمان‌ها در آیند و میهمانی‌های شام کمتری برگزار کنند و به طور کلی کمتر برای اهداف اجتماعی و شهری دور هم جمع می‌شوند. و در سطح فردی باید گفت که عدم مشغولیت اجتماعی افراد با کیفیت پایین زندگی آنها مرتبط شده و سلامت جسمی و روانی آنها را کاهش داده است. وقتی افراد تعاملات اجتماعی بیشتری داشته باشند چه از نظر جسمی و چه از نظر روانی شادتر و سالم‌تر خواهند بود. البته جاذبه‌ی فعالیت‌های اینترنتی برای نوجوانان و بزرگسالان کاملاً متفاوت خواهد بود.

1- Putnam

مطالعه‌ی سندرز و همکاران^۱ در سال ۲۰۰۰ بر اثرات احتمالی اینترنت بر نوجوانان نشان داد که استفاده‌ی زیاد از اینترنت با نمرات نوجوانان در پرسش نامه‌های روابط خانوادگی رابطه‌ی معکوسی را نشان می‌دهد. به عبارت دیگر هر قدر استفاده از اینترنت بیشتر باشد به همان نسبت افسردگی و انزوای اجتماعی بیشتر می‌شود.

تحقیق آفونزو^۲ (۲۰۰۱) نشان داد که استفاده‌ی بیش از حد از کامپیوتر می‌تواند اختلالی در روابط اجتماعی نوجوانان با همسالان خود و اطرافیان ایجاد کند. نیلسون^۳ (۱۹۹۳) در تحقیق خود نشان داد که استفاده از کامپیوتر به خصوص اینترنت همانند تماشای تلویزیون عدم تحرک ایجاد کرده و از ارتباطات رو در رو جلوگیری می‌کند. روان‌شناسان معتقدند، زمان‌هایی که یک نوجوان در تنهایی و بدون تعامل با دیگران می‌گذراند می‌تواند مانعی در رشد مهارت‌های اجتماعی محسوب شود.

کرات و همکارانش (۱۹۹۸) دریافتند استفاده از اینترنت با احساس تنهایی ارتباط مستقیم دارد. پیتردل^۴ (۲۰۰۱) معتقد است که مانند دیگر تکنولوژی‌ها که سبب تنبلی و کم‌تحرکی جسمی می‌شوند، اینترنت نیز کم‌تحرکی اجتماعی را تقویت کرده و تلاش برای برقراری روابط با دیگران در دنیای واقعی را کاهش می‌دهد که می‌تواند منجر به انزوای اجتماعی شود.

اندرسون^۵ (۱۹۹۷) بیان می‌کند که فرد، ارتباط با اینترنت را به عنوان راه فرار از مشکلات واقعی یا خلاص شدن از احساس کسالت و ملال خود، رهایی از احساسات درماندگی، گناه، تنهایی، اضطراب یا افسردگی انتخاب کرده و از آن استفاده می‌کند.

در تحقیقی توسط پرفسور نورمن نای^۶ (۲۰۰۰) استاد دانشگاه استفورد این نتیجه حاصل شد که هر چه قدر میزان استفاده از اینترنت افزایش یابد، افراد زمان کمتری را با دوستان و فامیل می‌گذرانند، کمتر به خرید رفته و یا حتی کمتر تلویزیون نگاه می‌کنند. نتیجه‌ی تحقیقی که بر روی ۴۱۱۳ بزرگسال در آمریکا صورت گرفت این بود که اگر چه اکثر کاربران اینترنتی می‌توانند با استفاده از پست الکترونیکی با خانواده و یا دوستان خود ارتباط برقرار کنند اما از این طریق هرگز نمی‌توانند با آنها قهوه بنوشند و یا آنها را در آغوش بگیرند. این تکنولوژی وسیله‌ای شده است تا همانند تلویزیون در دهه‌های پیش اکثر ارتباطات سازنده را به حداقل برساند.

1- Sanders & all
2- Affonso
3- Nielson
4- Dell –Peter
5- Anderson
6- Nie-Norman

بنا به نظر نای (۲۰۰۰)، اینترنت فعالیتی فردی است که هیچ شباهتی به تلویزیون ندارد، زیرا در آن فرد باید توجه و درگیری قابل ملاحظه‌ای از خود نشان بدهد.

گوستاومش^۱ در پژوهشی انجام شده در دانشگاه هایفا^۲ در سال ۲۰۰۲ نشان داد که ارتباط اینترنتی و میزان استفاده از این تکنولوژی به صورت منفی با ادراک نوجوان از کیفیت ارتباط با اقوام رابطه دارد. یافته‌ها نشان می‌دهند که نوجوانانی که معمولاً از اینترنت استفاده می‌کنند با والدین خود دچار مشکل بوده و این مسئله بر کیفیت ارتباطشان اثر می‌گذارد. برخی از این گروه کشف می‌کنند که صرف مدت زمانی پشت کامپیوتر، می‌تواند جان‌شینی برای دیگر فعالیت‌ها و روابط باشد. دانش‌آموزان در تمامی سنین ممکن است تا حد نزول نمرات درسی و به هم خوردن روابط دوستانه‌شان در اینترنت زمان صرف کنند.

هامبورگر^۳ (۲۰۰۳) در تحقیقی انجام شده بر ۸۹ شرکت کننده‌ی اسرائیلی دریافت که تأثیر اینترنت بر احساس تنهایی و افسردگی شرکت‌کنندگان بستگی زیاد به نوع شخصیت آنها دارد. تحقیق لنهارت، راین و الیور^۴ (۲۰۰۱) مسائل نوجوانان را در استفاده از اینترنت و کامپیوتر شامل اختصاص زمان کمتر به مطالعه، کاهش ارتباطات اجتماعی و تأثیر در کمیت و کیفیت چگونگی ارتباط با والدین و دوستان می‌دانند. بسیاری از پاسخ‌دهندگان از انزوای این وسیله و عدم وجود ارتباطات رو در رو به عنوان یک عامل اساسی در احساس تنهایی و انزوا صحبت می‌کنند.

اکثریت استفاده‌کنندگان از اینترنت اعتراف می‌کنند که زمان‌شان هنگام استفاده از اینترنت سریع‌تر گذشته و با صمیمیت زود هنگام و احساس بی‌قیدی در روابط اینترنتی مواجه شده‌اند. افرادی که دچار اعتیاد به صحبت اینترنتی^۵ می‌شوند، معمولاً بیش از حد درگیر شده و احتمال این که به مسائل غیراخلاقی نیز آلوده شوند، زیاد است.

براساس تحقیق پوترا^۶ (۱۹۹۸) و برای بیش از ۵ میلیون آمریکایی، اینترنت نیروی مخربی است که به رغم فواید بی‌شمار می‌تواند زندگی آنها را که شبانه روز فرصت‌های اجتماعی، تفریحی و دانش‌اندوزی خود را صرف آن می‌کنند، به تباهی بکشد. برای این دسته، کار، دوست، خانواده و خواب جای خود را به دنیای مجازی اتاق‌های گفتگو و بازی‌های کامپیوتری داده است.

1- Mesh-Gustavo

2- Haifa

3- Hamburger

4- Lenhart, Raine and oliver

5- Chat

6- Poterea

تحقیق مارتین و شوماخر^۱ (۱۹۹۶) نیز به رابطه‌ی بین استفاده‌ی افراطی از اینترنت و تنهایی و افسردگی اشاره کرده و به این نتیجه رسیده است که کاربران وابسته به اینترنت نسبت به آنهایی که هیچ نشانه‌ای از وابستگی نداشتند، تنهاتر و افسرده‌تر بوده و از این تکنولوژی بیشتر به عنوان تفریح و اوقات فراغت استفاده می‌کنند.

دیوید گرین فیلد^۲ (۱۹۹۹) یکی از بزرگ‌ترین تحقیقات را درباره آسیب‌پذیری سوء مصرف از اینترنت رهبری کرده است. یافته‌های او عبارتند از این که ۵/۷ درصد نمونه‌اش با معیارهای استفاده‌ی وسواسی از اینترنت مطابقت دارند. حدود یک‌سوم از وابستگان به اینترنت می‌گفتند که آنها از اینترنت به عنوان راهی برای فرار از زندگی واقعی و تغییر حالت روحی‌شان استفاده می‌کنند. همچنین ۸۳ درصد از افراد وابسته گزارش داده‌اند که اغلب از دیگر وظایف و مسئولیت‌های‌شان بازمانده‌اند.

از سوی دیگر در بعضی از تحقیقات انجام شده، گاه شواهدی دیده می‌شود مبنی بر این که درصدی از افرادی که از افسردگی رنج می‌برده‌اند توانسته‌اند با استفاده از اینترنت این احساس را کاهش دهند، البته لازم به ذکر است که این مسئله بیشتر در مورد افرادی مشاهده شده است که افسردگی آنها حاصل احساس فقدان عزت نفس و خود‌پنداره‌ی پایین بوده است، یا به دلیل ترس از طرد شدن نیازمند به استفاده از اینترنت در جهت غلبه بر مشکلات بین فردی زندگی واقعی بوده است.

یانگ (۱۹۹۸) هم در تحقیق خود به این مسئله پرداخته و بیان می‌کند که جهان مجازی اینترنت به ویژه برای کسانی که زندگی واقعی آنها با کمبود اعتماد به نفس، ملامت، نداشتن پشتوانه‌ی اجتماعی یا رابطه‌ی شخصی غیر رضایت بخش، آشفته گشته، جذاب و اعتیاد آور است.

تحقیقات پارکز و فلوید^۳ (۱۹۹۶) نشان داد که فضای مجازی ایجاد یک «کارگاه هویتی» می‌کند که در آن، افراد، مهارت‌های اجتماعی را فراگرفته و آنها را تمرین می‌کنند. بعضی از شرکت‌کنندگان در این تحقیق گزارش کردند که هویت روی خط^۴ به آنها اجازه می‌دهد که بر احساس خجالت خود در یک ارتباط رو در رو فائق آیند. افراد خجالتی ادعا می‌کنند که اینترنت برای آنها فرصت ارتباط با دیگران را فراهم ساخته و در همان زمان قادر خواهند بود تا مهارت‌های اجتماعی و اعتمادی که باعث رشد ارتباطات رو در رو خواهد شد، فراهم کنند. در واقع اینترنت افراد را قادر می‌سازد تا خود را با آرامش و راحتی بیان کنند، بدین ترتیب اینترنت

1- M. Martin, J & Schumacher

2- Green field - David

3- Parkz & Floyd

4- Online

می‌تواند مفید باشد چرا که این آزادی را به افراد می‌دهد تا هویتی را که نسبت به آن احساس بهتری دارند کشف و انتخاب کنند.

در مواردی دیده شده است که به دلایل ایمنی یعنی وجود فاصله، افراد توانسته‌اند بعضی از ابعاد هویتی را تقویت کرده و نیرو بخشند. روان‌شناسان اینترنت معتقدند مشکلاتی که شخص با آنها در زندگی واقعی روبه‌رو می‌شود اغلب « در هویت اینترنتی » او ظاهر می‌شود بسیاری از افراد بخصوص نوجوانان و جوانان ممکن است از اینترنت به عنوان تلاشی برای خلق یا بازآفرینی « احساس خود » به طور معمول استفاده کنند. در واقع آنها تلاش می‌کنند که خودشان را مثلاً بیشتر برون‌گرا یا کمتر خجالتی. دوست داشتنی‌تر و یا اجتماعی‌تر و ... معرفی کنند. شاید آنها معتقد باشند که این خصوصیات جدید و غیرواقعی بعداً به شخصیت واقعی آنها منتقل خواهد شد. (آندرسون، ۱۹۹۷).

در واقع تحقیقات ضد و نقیض موجود در زمینه‌ی تأثیر اینترنت بر میزان افسردگی، انزوای اجتماعی و ارتباطات خانوادگی، چه در زمینه‌ی افزایش و چه کاهش آن و بررسی چگونگی تأثیر این پدیده بر نوجوانان ایرانی، محقق را بر آن داشت تا به بررسی فرضیه‌های زیر بپردازد:

- ۱- بین میزان افسردگی دختران نوجوان کاربر و غیرکاربر اینترنت تفاوت وجود دارد.
- ۲- بین میزان انزوای اجتماعی دختران نوجوان کاربر و غیرکاربر اینترنت تفاوت وجود دارد.
- ۳- بین میزان ارتباطات خانوادگی دختران نوجوان کاربر و غیرکاربر اینترنت تفاوت وجود دارد.

روش پژوهش

این تحقیق در دو مرحله و به روش علی مقایسه‌ای انجام یافته است.

جامعه و نمونه‌ی آماری: جامعه‌ی آماری پژوهش، دانش‌آموزان دختر دبیرستان‌های تهران در مناطق یک و سه است که در سال تحصیلی ۸۴ - ۸۳ مشغول به تحصیل بودند (انتخاب این مناطق با توجه به وضعیت اقتصادی - اجتماعی دانش‌آموزان و توانایی خرید کامپیوتر بوده است).

نمونه‌گیری: مرحله‌ی اول. در این مرحله، ۲۲۷ نمونه با استفاده از روش خوشه‌ای تصادفی از جامعه‌ی آماری انتخاب شدند. سپس، سه پرسش‌نامه‌ی ارتباطات خانوادگی، افسردگی و انزوای اجتماعی به هر دو گروه (کاربران اینترنت ۱۱۵ نفر - غیرکاربران ۱۱۲ نفر) داده شده و نتایج از طریق آزمون آماری « t » و تحلیل واریانس مورد بررسی قرار گرفت.

در مرحله‌ی دوم و با توجه به نتایج حاصل از مرحله‌ی اول تحقیق ۲۵ نفر از گروه کاربران با حداقل زمان استفاده ۱۰ ساعت و ۲۵ نفر از گروه غیرکاربر انتخاب شده و این دو گروه نیز با استفاده از آزمون «t» در هر سه متغیر مورد بررسی قرار گرفتند.

ابزار جمع‌آوری اطلاعات

در تحقیق حاضر، از سه پرسش‌نامه‌ی ارتباطات خانوادگی (محقق ساخته)، انزوای اجتماعی UCLA^۱ و افسردگی CDI^۲ جهت جمع‌آوری اطلاعات استفاده شده است.

آزمون ارتباطات خانوادگی

ارتباط بین والدین و فرزندان، همان‌گونه که در فعالیت‌های مشترک، رفتارهای حمایتی و ادراک احساس دیده می‌شود، تأثیر مهمی در شکل‌گیری رفتار کودکان و رشد اجتماعی آنها دارد. والدین، اکثراً اعضای اصلی شبکه‌ی اجتماعی فرزندان بوده و رشد کودکان به طور تنگاتنگ بستگی به کیفیت و کمیت منابعی دارد که در اختیار فرزندان خود قرار می‌دهند. دیده شده است که نزدیکی به والدین به طور مثبت با نتایج رشد همبسته است. (اتو و اتکینسون^۳ ۱۹۹۷).

در این پژوهش، جهت بررسی کیفیت ارتباطات خانوادگی، از یک پرسش‌نامه‌ی محقق ساخته‌ی ۱۰ سؤالی استفاده شد. در این پرسش‌نامه از سؤالاتی استفاده شده که کیفیت ارتباط نوجوانان را با پدر و مادر و همسالان مورد پرسش قرار می‌دهد.

روایی این پرسش‌نامه به صورت صوری و با نظر ۵ استاد دانشگاه الزهرا تأیید شده و اعتبار این پرسش‌نامه با استفاده از روش آزمون - آزمون مجدد در فاصله‌ی سه هفته به دست آمده که حدود ۰/۷۶ می‌باشد. روش نمره‌گذاری این پرسش‌نامه با استفاده از مقیاس لیکرت از هرگز تا همیشه بوده که از نمره‌ی ۱ تا ۴ را به خود اختصاص می‌دهد. سپس نتایج سؤالات باهم جمع شده و نمره‌ی نهایی میزان نزدیکی فرد را به خانواده نشان می‌دهد.

جهت بررسی اعتبار آزمون ارتباط بین نوجوانان با همسالان و والدین همبستگی بین این آزمون با آزمون‌های انزوای اجتماعی و افسردگی به دست آمد که برطبق داده‌های جدول این همبستگی بین این آزمون و آزمون‌های دیگر معنادار است.

1- University of California Los Angeles Loneliness Scale

2- Children Depression Inventory

3- Otto. L.B & Atkinson. M.P

۴- دکتر هاشمیان، دکتر درویشه، دکتر خسروی، دکتر وزیری و دکتر سیف.

جدول ۱- همبستگی بین آزمون ارتباطات خانوادگی، انزوای اجتماعی و افسردگی

افسردگی	انزوای اجتماعی	ارتباطات خانوادگی	اینترنت	
۰/۰۵۳	۰/۰۷۲	-۰/۰۱۵	۱	اینترنت همبستگی پیرسون
۰/۴۲۸	۰/۲۸۳	۰/۸۱۹	۰	سطح معناداری (دو دامنه)
۲۲۷	۲۲۷	۲۲۷	۲۲۷	تعداد
-۰/۳۸۰**	-۰/۴۷۹**	۱	-۰/۰۱۵	ارتباطات خانوادگی همبستگی پیرسون
۰	۰	۰	۰/۸۱۹	سطح معناداری (دو دامنه)
۲۲۷	۲۲۷	۲۲۷	۲۲۷	تعداد
۰/۶۷۴**	۱	-۰/۴۷۹**	۰/۰۷۲	انزوای اجتماعی همبستگی پیرسون
۰	۰	۰	۰/۲۸۳	سطح معناداری (دو دامنه)
۲۲۷	۲۲۷	۲۲۷	۲۲۷	تعداد
۱	-۰/۶۷۴**	-۰/۳۸۰**	۰/۰۵۳	افسردگی همبستگی پیرسون
۰	۰	۰	۰/۴۲۸	سطح معناداری (دو دامنه)
۲۲۷	۲۲۷	۲۲۷	۲۲۷	تعداد

** همبستگی در سطح ۰/۰۱ معنادار است (دو دامنه).

مقیاس انزوای اجتماعی UCLA

مقیاس انزوای اجتماعی UCLA جهت بررسی احساس عینی فرد از تنهایی و انزوای اجتماعی توسط پژوهشگر ترجمه شده، سپس شخص سومی مواد ترجمه شده را به انگلیسی ترجمه بازگشت کرده و در نهایت این ترجمه بازگشت با متن انگلیسی تست تطبیق داده شد.

یکی از عوامل اساسی در به کارگیری آزمون احساس تنهایی UCLA در مقابل بسیاری از آزمون‌های مشابه بالا بودن میزان اعتبار و روایی این تست است. از دو دهه‌ی پیش اکثر تحقیقات بر اساس این آزمون نشان دهنده‌ی قدرت تشخیص بوده است.

اولین نسخه‌ی این تست که در سال ۱۹۷۶ توسط راسل^۱ و همکاران ساخته شده بود از ۲۰ جمله تشکیل شده که همگی میزان تنهایی فرد را نشان می‌داد. از آن جا که هر ۲۰ جمله به صورت منفی نگاشته شده بود و ممکن بود در فرد، نگرشی منفی ایجاد کند، بنابراین بحث روایی در این تست مطرح شده و به همین دلیل نسخه‌ی جدید تست، توسط راسل و همکاران معرفی گردید که شامل ۹ جمله‌ی مثبت و ۱۰ جمله‌ی منفی است.

نسخه‌ی جدید تست از نظر جمله‌بندی و نحوه‌ی پاسخ، به گونه‌ای ساده شده، که استفاده از کاربرد آن در مورد افراد غیرتحصیل کرده و همچنین سالمندان امکان‌پذیر است.

1- Russell et al

ضریب آلفای کرونباخ محاسبه شده برای این آزمون در نمونه‌های متفاوت بزرگسالان، دانشجویان و معلمان، محاسبه شده که بین ۰/۹۴ تا ۰/۸۹ است. این تست، همبستگی بسیار بالایی با سایر تست‌های تنهایی، حمایت اجتماعی، شخصیت، خلق و غیره دارد. در تحقیق حاضر نیز جهت تأثیر این مسئله، همبستگی بین نمرات این تست و تست افسردگی کواکس^۱ انجام شده که برابر با ۰/۶۸ می‌باشد. همچنین به منظور بررسی دوقطبی بودن تست تحلیل عاملی بر سؤالات تست انجام شده که نشان دهنده‌ی این است که تمامی سؤالات به عنوان عامل سنجش تنهایی دو قطبی معنادار هستند.

آزمون افسردگی CDI

در این پژوهش برای سنجش و ارزیابی افسردگی، از آزمون CDI (پرسش‌نامه‌ی سنجش افسردگی کودکان) استفاده گردید. این آزمون از مناسب‌ترین ابزارهای خودسنجی برای جمعیت کودکان و نوجوانان ۷ تا ۱۷ سال است.

از زمان ساخته شدن این آزمون در ۱۹۷۷ توسط ماریاکواکس تاکنون، این مقیاس موضوع بررسی‌های طولانی از نظر روان‌سنجی در نمونه‌های کودکان و نوجوانان سالم و بیمار بوده است.

آزمون CDI در نمونه‌ی نوجوانان ایرانی از ضریب آلفای کرونباخ برابر با دامنه ۰/۸۶ برخوردار است. (اکبرزاده - پورشهریاری ۱۳۷۸). این ضریب در نمونه‌های مختلف خارجی از ۰/۷۱ تا ۰/۸۹ گزارش شده که نشان دهنده‌ی ثبات درونی بسیار خوبی برای این آزمون است. ضریب بازآزمایی این تست در تحقیق حاضر ۰/۴۶ است که در سطح ۰/۰۱ معنادار می‌باشد.

یافته‌های پژوهش:

مرحله‌ی اول: در این مرحله سه آزمون افسردگی، انزوای اجتماعی و ارتباطات خانوادگی بر روی ۱۱۵ کاربر اینترنت و ۱۱۲ کاربر غیراینترنتی انجام شد و یافته‌ها به قرار زیرند.

جدول ۲- نتایج به دست آمده از آزمون t

برای بررسی تفاوت بین افسردگی، انزوای اجتماعی و ارتباطات خانوادگی در دختران دانش‌آموز کاربر و غیر کاربر اینترنتی.

p	t	انحراف استاندارد	میانگین	تعداد		
۰/۴۲۸	-۰/۷۹۵	۶/۸۲۷	۱۰/۰۹۵	۱۱۵	کاربر اینترنتی	افسردگی
		۷/۵۹۶	۱۰/۸۵۷	۱۱۲	کاربر غیر اینترنتی	
۰/۲۸۳	-۱/۰۷۵	۱۰/۳۵۱	۴۳/۶۵۲	۱۱۵	کاربر اینترنتی	انزوای اجتماعی
		۹/۸۹۴	۴۵/۰۹۸	۱۱۲	کاربر غیر اینترنتی	
۰/۸۱۹	۰/۲۲۹	۴/۶۴۰	۳۱/۵۳۰	۱۱۵	کاربر اینترنتی	ارتباطات خانوادگی
		۴/۹۹۵	۳۱/۳۸۳	۱۱۲	کاربر غیر اینترنتی	

با توجه به داده‌های حاصل از جدول فوق و میزان t به دست آمده که به ترتیب برابر با ۰/۲۲۹ در متغیر ارتباطات خانوادگی و ۱/۰۷۵- در متغیر انزوای اجتماعی و ۰/۷۹۵- در متغیر افسردگی است. می‌توان مطرح نمود که بین این سه متغیر در گروه کاربر و غیر کاربر اینترنتی در سطح آلفا ۰/۰۵ تفاوت معناداری وجود ندارد.

در مرحله‌ی دوم تحقیق به منظور بررسی و مقایسه‌ی دو گروهی که بیشتر از ۱۰ ساعت از اینترنت استفاده می‌کنند و گروه دیگری که استفاده کننده از اینترنت نیستند، ۲۵ نفر از هر گروه انتخاب شده و با استفاده از آزمون t در سه متغیر مورد نظر مقایسه شده‌اند.

جدول ۳- نتایج به دست آمده از آزمون t برای بررسی تفاوت بین افسردگی، انزوای اجتماعی و ارتباطات خانوادگی در دختران دانش‌آموز کاربر (میانگینی برابر ۱۰ ساعت) و غیر کاربر اینترنتی .

p	t	انحراف استاندارد	میانگین	تعداد		
۰/۰۰۰	۵/۹۱۹	۴/۲۵۲	۱۲/۶۴۰	۲۵	کاربر اینترنتی	افسردگی
		۲/۲۹۱	۴/۵۶۰	۲۵	کاربر غیر اینترنتی	
۰/۰۰۰	۴/۴۲	۱۰/۰۵۷	۴۸/۳۶۰	۲۵	کاربر اینترنتی	انزوای اجتماعی
		۸/۳۳۱	۳۶/۸۰۰	۲۵	کاربر غیر اینترنتی	
۰/۰۰۰	-۴/۷۶۱	۶/۳۸۹	۲۹/۸۰۰	۲۵	کاربر اینترنتی	ارتباطات خانوادگی
		۲/۳۹۹	۳۴/۴۰۰	۲۵	کاربر غیر اینترنتی	

با توجه به داده‌های حاصل از جدول فوق و میزان t به دست آمده که به ترتیب برابر با ۵/۹۱۹ در متغیر ارتباطات خانوادگی و ۴/۴۲ در متغیر انزوای اجتماعی و ۴/۷۶۱- در متغیر افسردگی است. می‌توان مطرح نمود که بین این سه متغیر در گروه کاربر و غیر کاربر اینترنتی در سطح آلفا ۰/۰۵ تفاوت معناداری وجود دارد.

بحث و نتیجه‌گیری:

از بررسی سه فرضیه‌ی مطرح شده در تحقیق (مرحله‌ی اول) و با توجه به جدول به دست آمده از جدول ۱ می‌توان این گونه استدلال نمود که علت معنادار نبودن تفاوت در بین دو گروه به این دلیل است که هنوز در خانواده‌های ایرانی، به ندرت در بین نوجوانان مسئله‌ی اعتیاد اینترنتی ملاحظه می‌شود و میانگین زمان گزارش شده در بین کاربران ۵ ساعت در هفته بوده است.

از سوی دیگر، همان گونه که تحقیقات هم نشان داده‌اند، بسیاری از نوجوانان هنگام عدم دسترسی به کامپیوتر، به تلویزیون که عاملی سرگرم کننده است، پناه می‌آورند که عدم تحرک ایجاد کرده و از ارتباطات رو در رو جلوگیری می‌کند. روان‌شناسان معتقدند که گذراندن وقت در مقابل تلویزیون نیز عامل افسردگی و عدم تعامل با دیگران و مانعی در جهت رشد اجتماعی محسوب می‌شود. این مسئله، به ویژه در خانواده‌هایی که از نظر اقتصادی با مشکلاتی رو به رو بوده و توانایی خرید کامپیوتر و یا شرکت در اجتماعات را ندارند می‌تواند نشان دهنده‌ی افسردگی بالای آنها باشد.

این مسئله در هنگام سؤال و جواب با بعضی از شرکت‌کنندگان در تحقیق کاملاً تأیید شد، زیرا خود اذعان داشتند که به دلیل نداشتن کامپیوتر اوقات فراغت خود را پای تلویزیون و یا در تماس‌های تلفنی صرف می‌کنند و اگر وقت گذراندن پای اینترنت را معادل زمانی که فرد پای تلویزیون می‌گذراند و یا اوقاتی که مشغول مکالمات تلفنی است بگیریم، در این صورت نمی‌توان این وسیله را عاملی برای ایجاد افسردگی، انزوای اجتماعی و یا دوری از روابط خانوادگی تلقی کرد.

مروری که بر تحقیقات توسط شیلد و بهرمان^۱ در سال ۲۰۰۲ صورت گرفته است نشان می‌دهد که هیچ دلیلی برای این که نتیجه بگیریم که استفاده از اینترنت به صورت مستقیم منجر به افزایش افسردگی و یا افزایش انزوای اجتماعی می‌شود وجود ندارد و تحقیقات اندک دیگری هم که به بررسی تأثیر اینترنت بر عملکرد روانی پرداخته‌اند، بر افسردگی بیشتر و

1- Shield, M.K & Behrman.

احساس انزوای بیشتر در این گروه اشاره دارند ولی خود پس از مطالعات پیگیری اظهار می‌دارند که تأثیرات به مرور کم رنگ‌تر شده است. (کرات و دیگران ۱۹۹۸)

دومین گروه استفاده کننده از اینترنت که استفاده‌ی زمانی بیش از ۱۰ ساعت با این وسیله را گزارش می‌دهند همگی برگزاندن زمان کمتری با اقوام و دوستان اذعان داشته و ادعا می‌کردند که استفاده از این وسیله باعث شده است که آنها زمان کمتری را به فعالیت‌های اجتماعی در خارج از خانه اختصاص دهند.

طبیعی است، نوجوانانی که تمایل بیشتر در استفاده از اینترنت نشان می‌دهند وقت کمتری را برای صرف با خانواده‌ی خویش دارند. می‌توان چنین برداشت نمود که با توجه به تحقیقات گوناگون انجام شده، صرفاً استفاده از اینترنت نیست که در احساس نزدیکی نوجوانان به والدین‌شان مؤثر است، بلکه نوع و میزان استفاده است که نقش اساسی را در این مسئله بازی می‌کند.

بدین جهت زمانی که دو گروه در دو سوی توزیع با یکدیگر مقایسه می‌شوند در هر سه متغیر افسردگی، انزوای اجتماعی و ارتباطات خانوادگی تفاوت معنادار نشان می‌دهند.

همان طور که در تئوری‌های متفاوت رشد دیده می‌شود، زمانی رشد اجتماعی به صورت مطلوب انجام می‌شود که ابراز احساسات، پاسخ‌گو بودن به نیازهای کودکان، تشویق کودکان در انجام کارهای خوب، کمک‌های روزانه، نظارت با ارائه‌ی مدلی برای رفتارهای مثبت از سوی والدین صورت گیرد. مطالعات ارتباط منفی بین میزان نزدیکی فرزندان به والدین و مشکلات رفتاری در مدرسه، مشکلات خانه. فرار و مشکلات احساسی را پیش‌بینی می‌کنند.

اتو و دیگران (۱۹۹۷) در تحقیق خود نشان دادند نوجوانانی که نزدیکی بیشتری را با پدر و مادر خود گزارش می‌دهند، نمرات بالاتری داشته و افت تحصیلی کمتری در این گروه مشاهده شده و به طور کلی از نظر روابط اجتماعی موفق‌تر می‌باشند.

شاید بتوان بیان کرد که وجود ارتباطات فامیلی قوی خانواده‌های ایرانی به دلیل تصور مثبتی که فرزندان نسبت به والدین خود دارند و وجود احکام مذهبی که احترام به پدر و مادر را از اصول اساسی خوانده است باعث می‌شود این ارتباط قوی باشد. این نتیجه در تحقیق موراهان - مارتین^۱ (۱۹۹۸) هم دیده می‌شود که افراد خانواده‌های سنتی زمان بیشتری را در کنار هم سپری کرده و اوقات فراغت بیشتری را با هم می‌گذرانند این مسئله به خصوص در بین دختران جوان دیده می‌شود که تمایل به گذراندن اوقات با خانواده و به ویژه مادر خویش دارند. عامل دیگر در عدم تمایل نوجوانان به استفاده از اینترنت در گروه غیرکاربر بنا بر گفته‌های خود ایشان عدم آشنایی با زبان انگلیسی است.

با استفاده از یافته‌های تحقیق، می‌توان چنین نتیجه گرفت که حدود ۳/۴ افراد مورد بررسی که به اینترنت دسترسی داشتند ادعا کرده‌اند که کمتر از ۵ ساعت در هفته برای این کار وقت می‌گذارند و در بیشتر آنها تغییرات زیادی چه در مسائل روانی و چه رفتاری در زندگی روزانه مشاهده نمی‌شود. اما در حدود ۱/۴ بقیه که بیشتر از ۱۰ ساعت را به اینترنت اختصاص داده‌اند، تغییرات زیادی قابل ملاحظه است. در واقع بسیاری از استفاده‌کنندگان از اینترنت در گروه نوجوانان دختر را کسانی تشکیل می‌دهند که از پست الکترونیکی استفاده می‌کنند که خود وسیله‌ای برای در ارتباط بودن با دوستان و اقوام می‌باشد، اما به هر حال این روش جایی برای چای خوردن و یا در آغوش گرفتن یک دوست ندارد. نای (۲۰۰۰) معتقد است که استفاده‌ی زیاد از اینترنت که منجر به اعتیاد می‌شود می‌تواند بیشترین عامل ایجاد انزوا و عدم شرکت در مجامع باشد و حتی نقش مؤثرتری در مقابل تلویزیون برای آن قائل است.

نتایج این تحقیق کاملاً با تحقیق کیفی پیتردل (۲۰۰۱) که بر روی ۸ کاربر اینترنتی انجام شده است همخوانی دارد که نشان می‌دهد اینترنت مانند سایر تکنولوژی‌ها تنبلی و کم‌حرکی را تقویت کرده و نیاز به تلاش فیزیکی را از بین می‌برد. این وسیله تلاش برای برقراری روابط با دیگران را کاهش داده که در نتیجه منجر به انزوای اجتماعی می‌شود.

در واقع می‌توان نتیجه گرفت که اثر اینترنت بر میزان افسردگی، انزوای اجتماعی و ارتباطات خانوادگی چه در زمینه‌ی افزایش و چه کاهش آن بستگی شدید به نوع استفاده و زمان اختصاص داده شده می‌باشد. اگر نوجوان به منظور ایجاد ارتباط با دیگران و استحکام روابط اجتماعی از اینترنت استفاده کند منجر به کاهش افسردگی و احساس تنهایی و در صورت به کارگیری به منظور فرار از حقایق موجب کاهش در روابط اجتماعی، خانوادگی و افزایش احساس افسردگی خواهد شد.

منابع

- اکبرزاده، ن. و پورشهریاری، م. (۱۳۷۸) بررسی افسردگی با آزمون CDI در نوجوانان ایرانی. فصل‌نامه‌ی مدرس علوم انسانی، دوره‌ی سوم. شماره‌ی سوم (۱۲). دانشگاه تربیت مدرس.
- اورنگ، ط. (۱۳۸۳) بررسی علل روانی رفتار گپ زدن (چت کردن) با اینترنت در جوانان شهر تهران. [پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد]. دانشگاه الزهرا. روزنامه‌ی یاس نو. (۱۳۸۲) شماره‌ی ۱۴ و ۱۷۳.
- Affonso, B. (2001). "Is The Internet Affecting The Social Skills Of our Children?" Available on [http:// www.University of Nevada, Reno](http://www.University of Nevada, Reno).
- Anderson, Keith (1997). *Internet use among Callege Students: An exploratory study*. Available on, [Andrk 4@ rpi. Edu](mailto:Andrk4@rpi.edu).
- Benjamin, Jashua (1999). "The Internet Effect on Teenagers." Available on [http:// www.J Benjamin.org/ research99/ report.html](http://www.J Benjamin.org/research99/report.html).
- Dell, Peter (2001). *Australian Identity and the effect of the internet*. Curtin University of Technology.
- Greenfield, David (1999). *Virtual Addiction*: New Harbinger Publications.
- Hamburger, Amichi. Artzi, B (2003). *Loneliness and Internet use*. "computers in Human Behavior". 19 71-80.
- Kraut, R. Patterson, J. Lundmark, V. (1998). "Internet Paradox: a social technology that reduces social involvement and psychological well-being?" *American Psychologist*. 53, 1017-1031.
- Lenhart, A. Raine, L. & Oliver, L. (2001). "Teenage Life on Line: the raise of instant message generation and the internet impact on friendships and family relationship." Available at <http://www.pewinternet.org>
- Martin, M, Schumacher, P (1996). Incidence and Correlation of Pathological Internet Use in College Students. Paper Presented; *Annual Convention of the American Psychological Association held in Chicago*.
- Mesh, Gustavo (2002). *The Internet And The Family, A Study In Israel*. Available at [http:// soc. Haifa. Ac. Il](http://soc.haifa.ac.il).
- Morahan- Martin, J. (1998). *Males, Females, and The internet*. San Diego, Ca. Academic Press.
- Nie, Norman & Lutz Ebring (2000). *Internet and Society: a preliminary report*. SIQSS, Inter Survey Inx, And McKinsey & co.
- Nielson, Jacob: (1993) *Hypertext & Hyper Media*. Academic press inc.

- Otto, L.B & Atkinson, M.P (1997). Parental Involvement and Adolescence Development. *Journal of Adolescence Research*, 12, (68-89).
- Putnam, R (1995). Bowling alone. American declining Social Capital, *Journal of Democracy*, 6, 65-78.
- Potera, C (1998). Trapped in the web. *Psychology Today*, 3(2), 66-69.
- Parks, M & Floyd, Kory (1996). Making Friends in Cyber Space. *Journal of communication*, Vol, 46, no. 1.
- Russel, D., Peplau, & Ferguson, M.L. (1976). Developing a measure of loneliness. *Journal of Personality Assessment*. 42, 290-294.
- Sanders, C.E. Field, T., Diego, M & R Kaplan, M, (2000). The Relation ship of Internet use to depression and Social Isolation among Adolescenct, *Journal of Adolescence*, vol 35, 138, 237-242.
- Young, K.S. Rogers, R.C. (1998). " *The Relationship Between Depression and Internet Addiction*". Available at [www. Net addiction .com](http://www.Netaddiction.com)
- Young, K.S. (1998). *Caught in the net*. new York: John Wiley & Sons, inc.